

CS. NAGY IBOLYA

Emlékfoszlányok 1977-ből

Fekete-fehér, az album kímélő zártságát születésüktől fogva nélkülöző, a fiók mélyéről előkotort, már itt-ott szakadozott szélű, megviselt fotók halmai az asztalon. Több mint harminc évesek, pontosan két évvel többek harmincnál, 1977-ben nézett szét a kölcsön-fényképezőgép optikája az érmindszenti sokadalomban, s kattant rá a hatalmas posztamensre pakolt Ady-mellszoborra meg a márvány (múvmárvány?) lapokkal burkolt talpazat tövében nyüzsgő, ünnepi ruhás falubeliekre, a messzebbbről s még messzebbbről érkezett vendégekre.

Az első gondolat most, a fényképek nézegetése közben a fényképész barát emléke körül időzik, mert aki a *Hajdú-bihari Napló* fotómasinájával a sokaságban forgolódott, s akinek a centenáriumi ünnepség papírra mentett emlékei köszönhetőek, majd harminc éve, krisztusi korban távozván az élők sorából, maga is emlék már csak.

A második gondolat, ami, érdekes módon akkor, 1977-ben, amikor pedig oka lehetett volna a csodálkozásnak, eszünkbe sem jutott (vagy inkább csak nekünk, a határon innenieknek nem jutott eszünkbe?): hogy miért ilyen aránytalanul, ilyen meghökkentően magasra tették, csak a nyakak hátradöntésével megszemlélhető magasságba azt a kartalan, egy tömbből öntött, fekete Adyt? Ilyen elérhetetlenül, tehát: megrongálhatatlanul magasra, okoskodik már bennünk a tapasztalás, melyet az ispánkúti Petőfi-fej bevett kőorra s megannyi romániai magyar szobor, emlékmű meggyalázása, törése, roncsolása táplált az eltelt évtizedek során. Persze akkor, '77-ben – a nyolcvanas évek dermesztő romániai viszonyaival összehasonlítva – a még viszonylag kanalizált többségi indulatok korát élték a romániai magyarok (és szászok és mások), s csak a bölcs kisebbségi előrelátás emelhetette az egekbe nemcsak jelképesen, hanem szó szerint is a szülőház udvarán fölállított szobrot.

Meg az is rögtön föl villan az egyik furcsa szögből fotózott kép láttán, hogy rettenetes novemberi hideg lehetett, de már eleven is a múlt: az volt, valóban, kabátokat, sálakat lobogtató, durva szél, a férfiakon hátul felhajtott szélű, kis kalapok, az ottaniakon szinte kivétel nélkül fekete bőr (műbőr?) vagy halszálkamintás szürke, barna télikabát, néhányukon orkánszerű ballon, a nőkön az akkori divat szerinti horgolt kalapok, kendők, derékban kötött, öves kabátok, néhány, a kerítésnek támaszkodó öregemberen ünnepi kötény, kucsma. Az ég, ez nem látszhat a fotókon, szürke volt (lehetett), lila foltokkal, opálos hófelhőkkel.

Mindenki fázott (fázhatott), ez majdnem biztos. Mi magunk is, harminc évvel fiatalabb formánkban, s csak az a hiányzó harminc év magyarázhatja, hogy a kép

szerint roppant derűsen trécelünk egy fa alatt, meg hogy Farkas Árpád, a csoport közepén, lazán panyókára veti halszálkamintás, szürke kabátját, mely alól amolyan költőien, a vélt nyugati divat szerint tekeredik elő hosszú, csíkos, kötött sálja. A Magyar Írószövetség küldöttsége is ott feszít az egyik képen, ketten közülük legalábbis, Garai Gábor szűrös, árnyékos szemével pont a lencsébe nézett, mellette Raffai Sarolta kockás kabátjából kivillanó garbóban, a jeges mikrofont szorongatva épp ünnepi beszédét mondja.

Csak egyvalaki nincs a képeken, nem látszik sem közelről, sem távolról, s ennek bizony a fényképész ügyetlensége az oka, az ünnepség fő szónoka, Kányádi Sándor.

Őt csak az emlékekből szólíthatjuk elő, rémlik, hogy – mint mindig – lendületesen, hangosan, jó hangsúlyokkal beszélt, kivételesen olvasta a szövegét, s most megidézi őt az a három, sárgult papírlap is, melyre a szövegét gépelte, s melyet sikerült tőle, nyilván egy lerohanásszerű akcióval, akkor rögtön megszerezni. Azóta ott lapult a fényképek mellett, s amikor nemrégiben engedélyt kértünk tőle a közléshez, nemcsak az akkori helyzetképekre, de a szövegre is pontosan emlékezett. Arra is, hogy „van abban egy mondat a Román Szocialista Köztársaságról, de úgy kell maradnia, nem kell mindent letagadni”. Teljes volt tehát közöttünk az egyetértés, mert a letagadás senkinek sem jutott eszébe: de más, sok egyéb, igen.

Például az: vajon ki s mit értett meg akkor Érmindszenten, s nem csak a zúgó szél miatt, az ünnepi beszéd finom utalásaiból?

Hogy a „román állami és kulturális szervek imponáló gesztusának” meg a Román Szocialista Köztársaság *területének* emlegetése után milyen zökkenőmentesen tért át a szónok az Ady halálát követő „közel hat évtizednyi történelemtöbblet”-re, mely megviselte s persze gazdagította is a magyar életet, s mely nagyjából épp a Trianon utáni, közel hat évtizednyi idővel azonos, s hogy mire ezt a két időt egybeolvasztotta gondolatban a hallgatóság, nem maradt-e le egy másik, szűrös figyelmeztetésről. Arról: a biblikus nyelvezetű szöveg Ady *baljós és rettenetes* próféciait idézi föl, *A Duna vallomása* sorait, teljesült próféciaaként, a *bús villámbárrító Duna-tájt, a lenyesett szárnyakat, a halottas estéket. Szégyen-kalodát* említ, s riasztó távlatot: „*Sohse lesz másként, így rendeltetett...*” Egy másik versből is idéz, az 1914-ben született *A szétszóródás előtt*ből: „Jöttünk rossz erkölccsel, rossz helyre”, s „még a templomot se építettük föl”, s „elvestünk, mert elvesztettük magunkat”.

Értette-e vajon mindenki, hogy Ady csüggesztő sorait, „igéit” azért kell *fölvenniük*, a költő *gondolat-szikláit, igazság-tömbjeit* azért kell földidézni, mert azok *látásra tanítanak*? Hogy reményre is. Biztatásra, bátorításra. Értette-e mindenki, mit jelent, hogy: „itt, legközépheletről Európában sorskérdés a vers”?

Ki tudná megmondani, mi járt a fejében, ugyanaz járt-e Farkas Árpádnak, Garainak, Raffainak, a biztosan ott bámészkodó román milicistának, a szatmári színház művészeinek, az érmihályfalvi református lelkésznek meg a kötényes érmindszenti parasztembernek? Vagy a többség csak örült – a román milicista esetleg nem –, hogy szülőfalujában szobrot kaphatott Ady Endre?

Annyi bizonyos, ez tényállítás, hogy pár évvel később, 1985-ben, a diktatúra sűrűjében Kányádi Sándornak Ady szavaiból már csak a legkeserűbbek, a remény nélküliek jutnak eszébe, a *félreversre* alkalmasak, s egy elképzelt ünnepi beszédet aligha tudott volna már ezzel a szép, lélekmelegítő képpel zárni: „S e kicsi hajlék fölött örök fényel ott ragyog a Duna-táj bethlehemi-csillaga”. Az Ady-vers dallamára – *Ad notam Ady Endre* –, a *Krónikás ének 1918-ból* című jeremiádot megidézve, gyötrelmes verset ír, *A bujdosni se tudó szegénylegény* maszkjában: „nem kellünk mi múltnak / nem kellünk mi mának / kivált jövődönnek / minket itt utálnak / nem kellünk mi testvér / sem itten sem ottan / a nemkellésekbe / beleszomorodtam”.

Az Ady-centenáriumon Kányádi Sándor, úgy is, mint ünnepi szónok, még Kodály és Bartók hangzatairól, e hangzatokat befogadó, tágas boltozatú századról beszélt. Utóbb arról: „várjuk mint a holtak / az ítélet napját”.

Európé